

Exposició Itinerant
“EL MÓN DES D’UNA RAJOLA”

**XARXA DE MUSEUS
DIPUTACIÓ DE BARCELONA**

1. PRESENTACIÓ

L'Oficina de Patrimoni Cultural de Diputació de Barcelona organitza exposicions itinerants per a donar a conèixer els fons dels museus que formen part de la Xarxa de Museus Locals. En la línia de les dues exposicions realitzades amb aquest objectiu fins al moment -*La finestra obreta. El paisatgisme català 1850-1936* i *On són les dones? Espais fememins de l'art català dels segles XIX i XX-*, presentem una nova proposta, **El món des d'una rajola**.

L'exposició se centra en la rajola catalana d'arts i oficis, un important testimoni de la nostra història i de la vida popular des de mitjans del segle XVII fins a finals del segle XIX. La tria d'aquesta temàtica es deu a que:

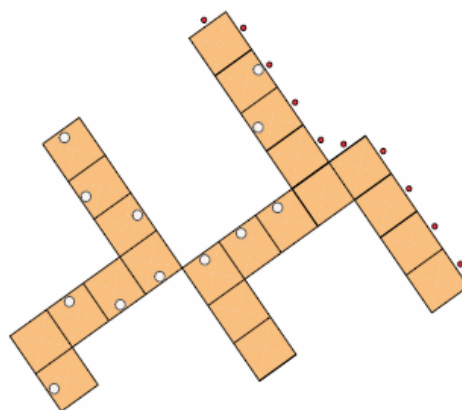
- Es tracta d'un element que trobem present en diversos museus de la Xarxa, però que no sempre està forma part de l'exposició permanent.
- És un objecte poc estudiat que ens permet visualitzar diferents aspectes de la societat del segle XVIII i XIX.
- L'exposició, per la seva temàtica i format, és fàcilment assumible per les programacions d'exposicions temporals dels diferents museus.

L'exposició es va inaugurar el passat 12 de juliol a la Sala Vaixells del Palau Maricel de Sitges. És fruit del treball conjunt de l'Oficina de Patrimoni Cultural de Diputació de Barcelona i del Museu Can Tinturé d'Esplugues de Llobregat, el Consorci de Patrimoni de Sitges i els Museus de Martorell.

2. CONTINGUT

L'exposició mostra exemplars de rajoles d'oficis que conserven diferents museus de la Xarxa. Provenen del Museu Cau Ferrat de Sitges, el Museu Municipal Vicenç Ros i l'Enrajolada de Martorell, el Museu Can d'Esplugues de Llobregat, el Museu d'Història de Sabadell, el Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i el Vinseum de Vilafranca del Penedès.

També s'han demanat, objectes a altres museus per complementar el discurs de l'exposició. És el cas del Museu Abelló de Mollet del Vallès, Museu d'Arenys de Mar, Museu de l'Art de la Pell de Vic, Museu Industrial del Ter de Manlleu, Museu de Mataró, Museu de la Nàutica de Masnou, Museu de Terrassa, Museu Torre Balldovina de Santa Coloma de Gramenet i Museu de Sant Boi. L'àmbit cronològic abasta des del segle XVII al XIX, i la selecció de peces ha estat realitzada conjuntament amb la comissaria de l'exposició, l'antropòloga Josefina Roma.

La rajola catalana d'arts i oficis constitueix un important testimoni de la nostra història i la vida popular des de mitjans del segle XVII i fins el segle XIX convertint-se en una manifestació artística més de transmissió de la informació social.

No calia que les rajoles representessin necessàriament un art o un ofici. Els artistes preien com a font d'inspiració les auques, els gravats i les estampes, la rajoleria d'altres països i el món que els envoltava. És per aquesta raó que la iconografia és tan àmplia: hi ha rajoles que representen moments de la vida quotidiana, imatges de la cultura popular, flors, fruites, vaixells, indrets concrets, sols i llunes i animals domèstics, salvatges o mitològics.

L'Exposició es divideix en cinc grans àmbits: *espai introductori, les rajoles d'oficis, finestres del món, tradició i cultura popular i univers simbòlic.*

ESPAI 1: Espai Introductori

Situar temps i espai:

Les anomenades rajoles d'arts i oficis són una de les produccions més representatives i conegudes de la ceràmica catalana. La producció més ingent i genuïna, que s'inicia a principi del segle XVII i evoluciona fins a mitjan del segle XIX, va generar una gran varietat de temàtiques i variacions de models.

Durant aquest període, els escudellers van fer altres tipus de rajoleria. Les tipologies principals van ser les rajoles de mostra, els plafons de repertori i els plafons d'encàrrec. Els antecedents més directes de la producció de rajola d'oficis els trobem a la Itàlia del Renaixement. Paral·lelament a les rajoles catalanes d'oficis, trobem altres produccions semblants, com les de Delft, Sevilla, Talavera i València.

Definició de rajola d'oficis

La rajola és un tipus de suport ceràmic que permet representar una infinitat de motius amb una gran varietat cromàtica. La rajola d'oficis destaca per la representació d'una imatge figurativa i monotemàtica sobre fons blanc. Cada rajola està enquadrada en un marc pintat sobre la mateixa ceràmica i enriquit amb motius ornamentals.

Les rajoles d'oficis eren utilitzades per revestir parets. La seva funció era clarament decorativa, però alhora tenia una funció higiènica, ja que evitava les humitats. Per això s'aplicava a llocs com les cuines, els rentamans i les comunes.

Tècnica del pintat de la rajola d'oficis

Curiosament els productors de rajoles mai no van retratar el seu ofici, però trobem altres representacions del gremi, com la figura del terrisser.

Joan Amades es pregunta: «La seva absència és un gest de modèstia?»

En aquesta mostra es vol fer un petit homenatge a aquells que van produir tantes peces amb les seves mans i que van inventar la que podríem anomenar rajola de rajoler, que ens ajudarà a entendre pas a pas la seva tècnica.

La rajola de mostra

La rajola de mostra destaca per una producció abundant. De temàtica geomètrica, permet desenvolupar el dibuix infinitament i cobrir grans superfícies. A vegades, però, l'ús de motius figuratius pot dur a confondre-la amb la d'oficis.

La diferència rau en el fet que la rajola d'arts i oficis té sempre un fons dibuixat i s'enquadra en un marc pintat.

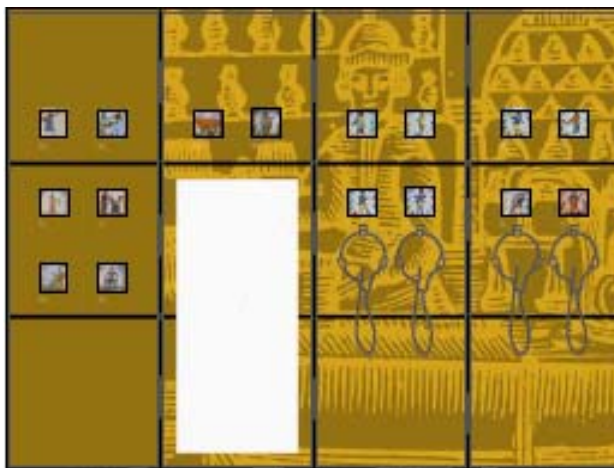
ESPAI 2: LES RAJOLES D'OFICIS

La rajola d'arts i oficis rep aquest nom pel fet que, en general, representa l'home o la dona fent les tasques que per tradició li eren pròpies. Però també hi ha rajoles que presenten moments concrets de la vida quotidiana, elements relacionats amb la tradició i la cultura popular, motius vegetals, animals domèstics o salvatges i elements simbòlics o mitològics.

ESPAI 3: FINESTRES DEL MÓN

La rajola es converteix en un document gràfic del nostre passat i, igual que els quadres, ens obre una finestra a través de la qual contemplem el nostre entorn, proper i llunyà.

ESPAI 4: TRADICIÓ I CULTURA POPULAR

Els calendaris de festes populars ja es representaven al segle XVIII en auques i, paral·lelament i amb el mateix contingut, en rajoles. Tots sintetitzen els costums més característics de la festa. Observant-los, podem apreciar com han evolucionat alguns motius, fins al punt que ara els trobem estranys, però en veiem d'altres amb els quals encara ens sentim identificats.

Corpus

La processó de Corpus ha estat, tradicionalment, una de les festes religioses més espectaculars i viscudes. Totes les institucions locals hi són representades, seguint el ritual de benvinguda i homenatge als grans personatges.

ESPAI 5: UNIVERS SIMBÒLIC

L'auca és una producció gràfica catalana que sembla que s'inspira en un joc d'atzar del segle XVII, amb quaranta-vuit figures encasellades sobre un tauler o pergami, inicialment disposades circularment o en espiral. Una d'aquestes figures és una oca –auca en el parlar de diverses comarques nord-occidentals catalanes– que ens fa pensar en el joc del mateix nom.

Algunes de les figures que hi són representades –el Sol, la Lluna, estels o signes del zodíac– podrien tenir, com el joc de l'oca i altres de semblants, un origen augural o endevinatori.

Una de les fonts iconogràfiques en què s'inspiren les rajoles catalanes d'oficis és l'Auca del Sol i la Lluna, estampada sobre paper per primera vegada vers el 1670. Amb el temps, les vinyetes de l'auca van anar variant i van donar lloc a les auques d'arts i oficis, d'animals, de soldats i de festes –Carnaval, Corpus, Setmana Santa– juntament amb les de la història sagrada i del món al revés.

ESPAI 6: COL·LECCIONISME (audiovisual)

Cal situar el col·leccionisme de ceràmica, i d'aquest tipus de rajoles, a la segona meitat del segle XIX, moment en què una sèrie d'intel·lectuals i personatges sensibles amb la recuperació del patrimoni nacional català s'adonen de la importància d'unes manifestacions artístiques fins aleshores considerades "arts menors" o "arts decoratives", com ara la mateixa ceràmica, el vidre, el ferro, el teixit... La revolució industrial que s'estava produint en aquells moments, juntament amb els canvis ocasionats en els mitjans de comunicació que afavoriren un major intercanvi comercial i cultural, evidencien la necessitat de preservar i reivindicar el valor estètic i artístic de totes aquestes "manufactures", davant les produccions industrials seriades, buides de l'empremta espiritual de l'artesà o artista que les executà.

Neixen així un seguit de col·leccions marcades per una nova concepció totalment moderna i, alhora romàntica, pel que comporta d'idealització dels temps passats. La defensa de la pròpia cultura, del sentiment d'identitat com a poble català, condiciona també l'esperit d'aquest nou enfocament del col·leccionisme. Anys abans, el mateix fenomen s'havia produït a Anglaterra amb el moviment de les *Arts & Crafts*, liderat per William Morris.

És en aquest context que cal situar el que avui en dia es consideren les col·leccions més importants de ceràmica, en particular, i d'arts de l'objecte en general, on les rajoles d'ofici juguen un paper cabdal. Col·leccions de ceràmica tan importants com les de Santiago Rusiñol al Cau Ferrat de Sitges; Francesc Santacana i Lluís Faraudo de Saint Germain a l'Enrajolada, Joaquim Mir i Vicenç Ros al Museu Municipal de Martorell; Víctor Balaguer a Vilanova i la Geltrú, Mossèn Bonet a Vilafranca del Penedès, Salvador Miquel a Esplugues de Llobregat, o les cronològicament posteriors de Francesc Godia, Frederic Marès, etc. D'altra banda, amplíssimes col·leccions es deuen a l'acció institucional dels ajuntaments i de la pròpia Junta de Museus de Barcelona que donen pas a la creació de museus com els de Ceràmica de Barcelona, el de Mataró, o els Municipals de Sabadell, Martorell, etc.

FITXA TÈCNICA

Sistema expositiu modular, per facilitar la seva ubicació en diferents espais:

- **Estructures “suporta’ns”:** 2.245 x 730 x 1460 mm, 11 unitats. Conjunt encolat en tauler de fusta contraxapada de 12 mm. amb reforços interiors en llistons de pi massís. Acabat exterior en pintura plàstica negra mat. Inclou sistema de fixació dels plafons gràfics, en velcro adhesiu
- **Vitrines interiors:** 500 x 500 / 1000 x 500 mm, 13 unitats. Estructura en tauler de fusta contraxapada de 12 mm. Acabat en pintura plàstica negra mat. Frontal extraïble en metacrilat transparent i sobre en metacrilat opalí. Il·luminació superior individualitzada amb fluorescència
- **Plafons expositors:** 2.170 x 710 x 3 mm, 48 unitats. En Dibond amb impressió injeckt en quadricromia a una cara. Fixació a les estructures, en velcro adhesiu
- **Suports rajoles:** 110 x 110 x 4 mm, 145 unitats. En tauler de fusta contraxapada de 5 mm., amb cargols i femelles, per vincular el conjunt suport / rajola als plafons expositors. Inclou adhesiu específic per fixar les rajoles originals als suports. Resina vinílica o acrílica amb aditiu segons la particularitat de cada rajola.
- **Instal·lació sistema so interactiu, per 5 punts de so:** 5 reproductors amb programació específica, ocults dintre de l'estructura, amb polsadors antivandàlics i auriculars suspesos dels plafons exteriors.
- **Pantalla plana de 32” i parell reproductor de DVD:** Inclou cablejat necessari per connexions.
- **Instal·lació elèctrica i complements:** Connexió entre mòduls amb mascles i femelles. 11 Regletes quàdruples (una per mòdul) per connectar sistemes d'il·luminació exteriors, aparells electrònics i vitrines. 30 flexos articulats, fixats als mòduls centrals. Amb acabat galvanitzat.

MATERIALS DE SUPORT

L'exposició, anirà acompanyada de:

- material de difusió (cartell ; postals).
- proposta didàctica.
- possibilitat de contractar un grup de músics i cantants per a interpretar cançons populars catalanes realcionades amb els oficis i les festes tradicionals.

CALENDARI DE L'EXPOSICIÓ

Sala Vaixells, Palau Maricel

Fonollar, s/n

Sitges

12 de juliol a 29 de setembre de 2009

Memorial Vicenç Ros

Av. Vicenç Ros, s/n

Martorell

Des del mes d'octubre a mitjans de gener 2009

Museu Víctor Balaguer

Av. Víctor Balaguer, s/n

Vilanova i la Geltrú

Mitjans de gener a mitjans de març de 2009

Museu Can Tinturé

c. Església, 36

Esplugues de Llobregat

15 d'abril a 5 de juliol de 2009

Museu de Mataró

El Carreró, 17-19

Mataró

Des del mes de juliol a setembre 2009

Capella de Sant Joan

Vilafranca del Penedès

Octubre i novembre 2009

CREDITS

Producció: : Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona, Consorci de Patrimoni de Sitges, Museu Municipal Vicenç Ros de Martorell, L'Enrajolada, Casa Museu Santacana. Can Tinturé. Col·lecció de rajola de mostra Salvador Miquel.

Amb el suport de Caja de Ahorros del Mediterráneo

Comissariat: Josefina Roma

Documentació: Carme Comas

Disseny: Oriol Blanc

Disseny Gràfic: Jordi ortiz-patxi solà estudi gràfic

Producció audiovisual: Antequem

Amb la col·laboració: Museu d'Història de Sabadell, Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, Vinseum. Museu de les Cultures del Vi de Vilafranca del Penedès, Museu Abelló de Mollet del Vallès, Museu d'Arenys de Mar, Museu de l'Art de la Pell de Vic, Museu Industrial del Ter de Manlleu, Museu de Mataró, Museu de la Nàutica de Masnou, Museu de Terrassa, Museu Torre Balldovina de Santa Coloma de Gramenet i Museu de Sant Boi. Museu de la Música, Ministrers de la Ciutat, Secció de Conservació Restauració de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona i Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona.

Agraïments:

Tècnics d'Animació del Patrimoni Cultural Local de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

Margarita Alcobé, Núria Flos i Gisela Tristán (Secció de Conservació-Restauració. Facultat de Belles Arts. Universitat de Barcelona).